

بسم الله الرحمن الرحيم

عنوان

بررسی اشتغال و خانه داری زن در جامعه اسلامی

محقق:

معصومه نعیم پور^۱

چکیده:

موضوع مقاله حاضر، بررسی اشتغال و خانه داری زن در جامعه اسلامی می باشد. ضرورت و اهمیت این موضوع، در این است که زنان به عنوان نیمی از جامعه، نقش موثری در ایجاد تمدن های بشری داشته اند. اشتغال زنان، یکی از مباحث مهم در جامعه امروزی می باشد که از طرفی نقش مادری و همسری را نیز بر عهده دارند. یکی از مهم ترین و پررنگ ترین نقش های زن، نقشی است که در خانواده ایفا می کند. خانواده، یکی از ارکان مهم جامعه اسلامی است و زنان به عنوان مادر و همسر، عضو کلیدی آن به شمار می روند. امروزه در فرهنگ غرب، نقش مادری و همسری زن در خانواده، تحت الشعاع دیگر ارزش ها قرار گرفته است و در برخی موارد، یکی از موانع و مشکلات زنان در برابر اشتغال محسوب می شود. اما در فرهنگ اسلامی، با توجه به جایگاه زن در جامعه اسلامی و نگاه خاص جهان بینی اسلام به انسان، این سوال مطرح می شود که آیا اسلام اشتغال و فعالیت اقتصادی را برای زن جایز می داند؟ در صورت جواز، آیا این امر در برابر انجام وظایف مادری

^۱. سطح ۲، حوزه علمیه فاطمه الزهرا سلام الله علیها،

در خانه و تربیت نسل آینده ارجحیت دارد و ما می‌توانیم الگوی اشتغال زن در جوامع اسلامی را بپذیریم؟ بدین منظور، در پاسخ به سوالات مطرح شده در این مقاله به توضیح بیشتر آن می‌پردازیم. ابتدا به ارزش و اهمیت خانه داری زنان پرداخته، سپس اشتغال زنان را در نگاه اسلام و فقها بررسی می‌کنیم. در قسمت بعد پیامدهای مثبت و منفی اشتغال زنان را بررسی کرده و سپس به ضوابط اشتغال زنان از نگاه اسلام پرداخته و در آخر به نتیجه‌گیری می‌پردازیم.

کلید واژه: اشتغال، خانه داری، زن، جامعه اسلامی

مقدمه:

انسان، موجودی است که در زندگی ناگزیر در برقراری روابط اجتماعی با دیگران است. امروزه گسترش و گوناگونی این روابط به قدری است که بر شکل‌گیری شخصیت و هویت انسان تاثیر گذاشته است؛ از این رو بخشی از استعدادها و شایستگی‌های او در اجتماع شکوفا می‌شود. زنان نیز در این عرصه گسترده می‌توانند حضوری شایسته داشته باشند که یکی از این زمینه‌ها، اشتغال است. جامعه اسلامی، اشتغال در کنار مسئولیت خانه‌داری یکی از حقوق اجتماعی زنان به شمار می‌رود. در مورد اشتغال زنان در فقه و حقوق ضوابطی وجود دارد تا در ضمن اشتغال، کرامت و شخصیت انسانی آنان نیز محفوظ بماند.

لذا این موضوع در کتاب‌های متفاوتی مانند کتاب فرهنگ بزرگ علوم اقتصادی از منوچهر فرهنگ و کتاب رئیس خانه یا کارمند اداره؟ از کاظم علی محمدی و کتاب آسمانی نشان! آسمانی بمان از محسن عباسی ولدی و کتاب زنان در بازار کار ایران از مهرانگیز کار مطرح شده که در این پژوهش از آنها استفاده شده است.

ضرورت این بحث در این زمان است که زنان از مجموعه‌ای از توانایی‌ها برخوردار هستند و با آگاهی از میزان این استعدادهاست که اهداف زندگی خود را تعیین می‌کنند.

در این نوشتار واژه اشتغال به معنای حضور در خارج از منزل و پرداختن به کاری معین در زمانی مشخص و با حقوق و مزایایی تعیین شده است. از سوی دیگر، هر نوع حضور در خارج از خانه را نمی‌توان کار مفید دانست و چه بسا این حضور،

دربدارنده فساد و زیان باشد. از این رو، پرسش اصلی این است که در دین مبین اسلام، ارتباط میان خانه‌داری زن و حق اشتغال آن چگونه است؟

مفهوم‌شناسی اشتغال

معنای لغوی اشتغال: در فرهنگ لغت‌های فارسی معانی بسیاری از اشتغال آمده که برخی از آنها عبارت است از: آنچه از شخص یا شیء صادر شود، آنچه که کرده شود، شغل، پیشه، کار و...^۱

معنای اشتغال در اصطلاح: اشتغال عبارت است از هر نوع کار با اجر مادی (دریافت حقوق و دستمزد) چه اینکه برای یک کارفرما باشد، یا اینکه شخص برای خودش کار کند. به طور کلی به هر نوع مشارکت افراد در فعالیت اقتصادی، اشتغال گفته میشود.^۲

اشتغال از نظر اقتصادی عقد یا قراردادیست بین کارگر و کارفرما یا اشخاص حقوقی برای مدت معینی در مقابل پرداخت اجرت معین که برای طرفین التزام و تعهد و تکلیف ایجاد می‌نماید.^۳

مفهوم‌شناسی خانه‌داری

خانه‌داری در لغت: یعنی میانه روی، درست‌خرجی و تدبیر منزل است.^۴ خانه‌داری یعنی فن یا هنر اداره کردن خانه، شامل آشپزی، خیاطی، بهداشت، تغذیه، تربیت اطفال، اقتصاد، صنایع دستی، اخلاق، مقررات خانوادگی، و مانند آن، تدبیر منزل.

به زنی که پیشه اصلی او خانه‌داری است، «زن خانه‌دار» گفته می‌شود.

۱. معین، فرهنگ معین، جلد ۱، صفحه ۲۷۸۹

۲. parsethylene-kish.com، سایت پارس اتیلن کیش

۳. فرهنگ، فرهنگ بزرگ علوم اقتصادی، جلد ۱، صفحه ۱۱۴۵

۴. دهخدا، لغت نامه دهخدا، دیکشنری آنلاین آبادیس

مفهوم شناسی زن

معنای لغوی زن یعنی بانو، عیال، زوجه، مونث، جنس ماده.^۱ زن، یک انسان بالغ ماده است. عموماً دختري را که دوران بلوغ و نوجواني خود را تمام کرده است و به سنی که در اکثر فرهنگ‌ها و جوامع، معمولاً ۱۸ سالگی می باشد برسد را زن گویند اما این تعریف می‌تواند در هر فرهنگ، جامعه، تمدن یا قانون، متفاوت باشد. واژه دختر برای انسان نابالغ ماده و فرزند ماده و گاهی در زبان عامیانه برای زنان جوان به کار برده می‌شود. در فارسی واژه‌های «بانو»، «خانم» و «در قدیم»، «خاتون» برای اشاره محترمانه به زن، کاربرد دارند. همچنین واژه زن، یک نام همگانی برای اشاره به انسان ماده است مانند «حقوق زنان». «به‌طور معمول، یک زن، توانایی بارداری و زایش دارد. به زن دارای فرزند، مادر گویند.^۲

مفهوم شناسی جامعه اسلامی

واژه جامعه از نظر لغوی اسم فاعل مؤنث از مصدر «جمع» و به معنای گردآورنده، فراهم کننده و جمع کننده است.^۳ «مجموعه ای از افراد انسانی که با نظامات و آداب و سنن و قوانین خاص به یکدیگر پیوند خورده و زندگی دسته جمعی دارند، جامعه را تشکیل می دهد.»^۴ جامعه اسلامی یعنی جامعه توحیدی که قوانین و موازین آن خدایی و شرعی است در این جامعه، ساختار و تشکیلات، قوانین و مقررات، روابط سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و سایر امورات انسانها از سوی خداوند تعیین و تعریف شده است و همه چیز تحت رهبری منصوبان او و نایبان بر حق آنها در جامعه است.^۵

۱. سایت لام تا کام

۲. سایت ویکی پدیا

۳. لغت نامه، ج ۵، ص ۶۴۸۹

۴. مطهری، مقدمه ای بر جهان بینی اسلامی، جامعه و تاریخ، ص ۳۱۳

۵. سایت جام جهان

اهمیت و ضرورت خانه داری

بی تردید خانه‌داری که مجموعه‌ای از تلاش‌های زیرساختی به شمار می‌رود، خانه نشینی نیست و بیکاری شمرده نمی‌شود. متأسفانه گروهی خانه داری را بیکاری می‌پندارند و آن را با بی‌سوادی مساوی می‌دانند. گویا خانه داری یعنی در خانه ماندن و روز را به شب رساندن.

گاه تعبیر «خانه‌داری» توهینی نابخشیدنی به شمار می‌رود؛ حال آنکه خانه داری بستر فرهنگ سازی و اصلاح اجتماع و رشد انسان‌هاست.

وقتی مرد از کارهای روزانه و سر و صداها خارج خسته شود، به خانه پناه می‌آورد؛ وقتی از کشمکش‌ها و ناملایمات به تنگ آید، برای استراحت به خانه می‌رود؛ حتی وقتی از گردش و تفریح خسته شود، به آنجا پناه می‌برد. آری، خانه بهترین آسایشگاهی است که انسان می‌تواند بدون هیچ قید و بندی در آنجا استراحت کند، یعنی جای انس و مودت، صفا و صمیمیت، آرامش و استراحت است؛ پرورشگاه مردان و زنان با فضیلت است؛ مرکز شخصیت‌سازی و کلاس تعلیم و تربیت فرزندان است؛ اجتماع کوچکی است که اجتماع بزرگ انسان‌ها را به وجود می‌آورد؛ ترقی و تنزل، صلاح و فساد جامعه به همین اجتماع کوچک مربوط است. از این رو، اصلاح جامعه را باید از خانواده‌ها آغاز کرد.^۱

رسیدگی به امور خانه، اگرچه در نگاه برخی از مردم، کار چندان با ارزشی نیست، اما وقتی پای درس دین زانو می‌زنیم، می‌بینیم که یکی از برترین کارهایی که می‌شود در مسیر بندگی انجام داد، همین خانه داری است.^۲

امام باقر علیه السلام فرمود:

علی و فاطمه علیهم السلام تقسیم کارهای زندگی مشترک خود را به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم وانهادند و ایشان کارهای داخل خانه را به فاطمه سلام الله علیها و کارهای بیرون از خانه را به علی علیه السلام سپردند. در این هنگام فاطمه سلام الله علیها فرمود: «کسی جز خدا نمی‌داند که تا چه اندازه خوشحال شدم از

^۱. علی محمدی، رئیس خانه یا کارمند اداره؟ خانه داری یا اشتغال، کدامیک؟

^۲. ولدی، آسمانی نشان! آسمانی بمان، صفحه ۲۴

خانه داری از نگاه رهبر انقلاب اسلامی

در نگاه حضرت آیت الله خامنه‌ای نقش‌آفرینی محوری زن در خانواده که معطوف به «پرورش و تربیت انسان» و رشد و شکوفایی نسل انسانی است، نقشی بی‌بدیل است که هیچ کس غیر از زنان قادر به انجامش نیست. لذا خانه‌داری، شغل «حساس و آینده‌ساز» است و هیچ کاری به اهمیت «کار مادر» نیست.

یکی از مهمترین وظائف زن، خانه‌داری است. همه میدانند؛ بنده عقیده ندارم به این که زن‌ها نباید در مشاغل اجتماعی و سیاسی کار کنند؛ نه، اشکالی ندارد؛ اما اگر چنانچه این به معنای این باشد که ما به خانه‌داری به چشم حقارت نگاه کنیم، این میشود گناه. خانه‌داری یک شغل است؛ شغل بزرگ، شغل مهم، شغل حساس، شغل آینده‌ساز.^۱

در مسأله‌ی زن آنچه که در درجه‌ی اول اهمیت قرار دارد، مسأله‌ی «خانواده» است؛ نقش زن به عنوان عضوی از خانواده. به نظر من از همه‌ی نقشهائی که زن میتواند ایفاء کند، این اهمیتش بیشتر است... بحث سر این نیست که زن آیا میتواند مسئولیتی در بیرون از منزل داشته باشد یا نه - البته که میتواند، شکی در این نیست؛ نگاه اسلامی مطلقاً این را نفی نمیکند - بحث در این است که آیا زن حق دارد به خاطر همه‌ی چیزهای مطلوب و جالب و شیرینی که در بیرون از محیط خانواده برای او ممکن است تصور شود، نقش خود را در خانواده از بین ببرد؟ نقش مادری را، نقش همسری را؟ حق دارد یا نه؟ ما روی این نقش تکیه میکنیم. من میگویم مهمترین نقشی که یک زن در هر سطحی از علم و سواد و معلومات و تحقیق و معنویت میتواند ایفاء کند، آن نقشی است که به عنوان یک مادر و به عنوان یک همسر میتواند ایفاء کند؛ این از همه‌ی کارهای دیگر او مهمتر است؛ این، آن کاری است که غیر از زن، کس دیگری نمیتواند آن را انجام دهد. گیرم این زن مسئولیت مهم دیگری هم داشته باشد - داشته باشد - اما این مسئولیت را باید مسئولیت اول و مسئولیت اصلی خودش بداند. بقای نوع بشر و رشد و بالندگی استعدادهای درونی انسان به این وابسته است؛ حفظ سلامت روحی جامعه به این

۱. ۱۳۹۲/۲/۱۱.

وابسته است؛ سکن و آرامش و طمأنینه در مقابل بیقراری‌ها و بی‌تابی‌ها و تلاطم‌ها به این وابسته است.^۱

زن مسلمان باید، در دامن پرمهر و پرعطوفت و با سخنان پرنکته و مهرآمیزش، فرزندان سالمی را از لحاظ روانی تربیت کند؛ انسانهای بی‌عقده، انسانهای خوش روحیه، انسانهای سالم از لحاظ روحی و اعصاب، در دامن او پرورش پیدا کنند و مردان و زنان و شخصیت‌های جامعه را به وجود آورد. مادر از هر سازنده‌ای، سازنده‌تر و باارزستر است. بزرگترین دانشمندان، ممکن است مثلاً یک ابزار بسیار پیچیده الکترونیکی را به وجود آورند، موشک‌های قاره‌پیما بسازند، وسایل تسخیر فضا را اختراع کنند؛ اما هیچ یک از اینها اهمیت آن را ندارد که کسی یک انسان والا به وجود آورد. و او، مادر است.^۲

علّت این که اسلام این قدر به نقش زن در داخل خانواده اهمیت می‌دهد، همین است که زن اگر به خانواده پایبند شد، علاقه نشان داد، به تربیت فرزند اهمیت داد، به بچه‌های خود رسید، آنها را شیر داد، آنها را در آغوش خود بزرگ کرد، برای آنها آذوقه‌های فرهنگی- قصص، احکام، حکایت‌های قرآنی، ماجراهای آموزنده - فراهم کرد و در هر فرصتی به فرزندان خود مثل غذای جسمانی چشاند، نسلها در آن جامعه، بالنده و رشید خواهند شد. این، هنر زن است و منافاتی هم با درس خواندن و درس گفتن و کار کردن و ورود در سیاست و امثال اینها ندارد.^۳

نتیجه گیری:

در اسلام، یکی از حقوق زنان، حضور در اجتماع از جمله اشتغال است؛ اما از نظر اقتصادی، هیچ تکلیفی بر عهده آنان نیست. زیرا وظیفه اصلی زنان، بنابر نظام آفرینش و ویژگی‌های خلقت آنان، ایفای نقش مادری و همسرمداری می‌باشد.

^۱ ۱۳۸۶/۰۴/۱۳.

^۲ ۱۳۷۱/۰۹/۲۵.

^۳ سایت /khamenei.ir/

از طرفی نمی‌توان نیاز جامعه را به حضور زنان در زمینه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی تربیتی و آموزشی با توجه به استعدادهای درونی و تخصص‌های آنان در این حوزه‌ها انکار کرد.

بنابراین، ایجاد زمینه‌هایی برای بروز توانایی و شکوفایی استعدادهای زنان با حفظ شخصیت و کرامت انسانی آنان و حفظ مصالح خانوادگی ارزش بسیاری دارد. دین اسلام، اشتغال زنان را با شرایطی همچون حفظ شخصیت، حجاب و عفت، عدم اختلاط جنسی و در اولویت قرار دادن وظایف مادری و همسررداری جایز می‌داند، اما در صورت تعارض با وظایف مهم خانه‌داری، آن را جایز نمی‌داند. با توجه به اینکه کانون خانواده، مهم‌ترین نهاد در جامعه اسلامی است و تربیت فرزندان امری بسیار حساس و خطیر است حضور زن در کنار خانواده اهمیت و ارزش فوق‌العاده‌ای دارد.

طبق دستورات اسلام، زن می‌تواند صاحب شغل باشد، اما نباید از وظایف اصلی خود یعنی همسررداری و تربیت فرزندان غافل شود. با توجه به اینکه زن، روح لطیف و سرشار از احساسات دارد، اشتغال فراوان او در خارج از منزل او را از زیبایی، طراوت و تازگی، نشاط و ظرایف زنانه که لازمه‌ی شوهررداری و خانه‌داری است، دور می‌سازد.

مادری که به دور از تشویش خاطر، هیجان عاطفی و آلودگی اخلاقی به مسئولیت‌های مادری و همسررداری خود بپردازد، به ویژه اگر ضرورتی برای اشتغال او در بیرون از منزل نباشد، می‌تواند با فضا سازی خانه با نام و یاد خداوند متعال و ائمه علیهم السلام خانه را محیط آرامش اعضای خانواده و مکانی امن برای تربیت فرزندان شایسته و صالح بسازد تا به رشد دینی و معنوی رسیده و استعدادهای آنان شکوفا شود.

بنابراین از نظر اسلام، حضور زن در خانه اولویت مضاعف دارد ولی اگر شغلی مختص زنان و یا منحصر در زنان باشد اشتغال زنان نه فقط مستحب بلکه واجب است.

فهرست منابع:

*قرآن کریم

- ۱- آنتونی گیدنز، جامعه شناسی، ترجمه محسن چاوشی.
- ۲- بهجت، محمد تقی، توضیح المسائل
- ۳- بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع مطابق با فتاوی ۱۳ نفر از مراجع تقلید.
- ۴- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، دیکشنری آنلاین آبادیس
- ۵- حرعاملی، وسائل الشیعه، جلد ۲۰، نشر: قم موسسه آل البيت عليهم السلام لاحیاء التراث
- ۶- صدوق، الامالی، نشر موسسه الاعلمی للمطبوعات
- ۷- لنکرانی، محمد فاضل، توضیح المسائل
- ۸- طباطبایی، محمد حسین تفسیر المیزان، جلد ۲۷
- ۹- علی محمدی، کاظم، رئیس خانه یا کارمند اداره، چاپ ۱۳۹۴، ناشر موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- ۱۰- فرهنگ، منوچه، فرهنگ بزرگ علوم اقتصادی جلد ۱، چاپ ۱۳۷۲، نشر البرز
- ۱۱- حداد عادل، غلامعلی، فرهنگ برهنگی و برهنگی فرهنگی، انتشارات سروش
- ۱۲- صفایی، حسین، مختصر حقوق خانواده، انتشار ۱۴۰۲
- ۱۳- کار، مهر انگیز، زنان در بازار کار ایران، ناشر روشنگران و مطالعات زنان، مهتاب، چاپ ۱۳۷۹
- ۱۴- عباسی ولدی، محسن، آسمانی نشان! آسمانی بمان!، ناشر آیین فطرت، چاپ ۱۴۰۱
- ۱۵- معین، محمد، فرهنگ معین، جلد ۱، دوره ۶ جلدی، سپهر، تهران ۱۳۷۵ حکیم زاده ۱۳۸۴.
- ۱۶- مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار جلد ۱۰۳
- ۱۷- موسوی خمینی، روح الله، صحیفه امام، جلد ۷، نشر تهران، ن نشر آثار امام خمینی
- ۱۸- موسوی الخمینی، روح الله، تحریر الوسیله، جلد ۲

- ۱۹- مکارم شیرازی و دیگران ، ناصر تفسیر نمونه جلد ۲۷
- ۲۰- موسوی خمینی، روح الله، توضیح المسائل المحشی الامام خمینی ، جلد ۲
- ۲۱- مطهری، مرتضی، مقدمه‌ای بر جهان‌بینی اسلامی جامعه و تاریخ، ناشر صدرا ، چاپ ۱۳۹۶.
- ۲۲- مطهری، مرتضی، حجاب، ناشر صدرا
- ۲۳- سایت Khamenei. ir
- ۲۴- سایت vajehyab
- ۲۵- سایت Wikipedia
- ۲۶- سایت parsethylene-kish.com
- ۲۷- سایت جام‌جهان
- ۲۸- سایت لام تا کام